

مسئولیت مدنی خسارات ناشی از بهره برداری از معادن

مؤلف:
مریم صیادی

سرشناسه	:	صیادی، مریم، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور	:	مسئولیت مدنی خسارات ناشی از بهره‌برداری از معادن/مولف مریم صیادی.
مشخصات نشر	:	تهران: سبز رایان گستر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۲ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۱۶-۵۰۲-۰
وضعیت فهرست‌ریسی	:	فیا
موضوع	:	معدن و ذخایر معدنی -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	Mining law -- Iran
موضوع	:	مسئولیت (حقوق)
موضوع	:	(Liability) Law
رده بندی کنگره	:	۶۹۷ M I
رده بندی دیویی	:	۵۰۴۳/۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۷۹۲۷۴۲

عنوان و نام پدیدآور : مسئولیت مدنی خسارات ناشی از بهره‌برداری از معادن/مولف مریم صیادی.

ناشر: سبزرایان گستر

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۱۶-۵۰۲-۰

نوبت چاپ: اول

تعداد صفحه: ۱۹۲ص

تاریخ نشر: ۱۳۹۸

تیراژ: ۱۰۰۰ عدد

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

آدرس: تهران خیابان ۱۲ فروردین پ ۲۸۶ واحد ۱ ط ۳

تلفن: ۶۶۴۱۶۵۶۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	مقدمه
۱۷	فصل اول
۱۷	کلیات
۱۸	مبحث اول : مفاهیم
۱۸	گفتار نخست : مفهوم مسئولیت مدنی
۱۸	الف) تعریف لغوی
۱۸	ب) تعریف اصطلاح
۱۸	ت) معنای لاتین
۱۸	ج) معنای فقهی مسئولیت
۱۹	گفتار دوم : اقسام مسئولیت قانونی
۱۹	اف) مسئولیت کیفری
۲۰	ب) مسئولیت مدنی
۲۰	گفتار سوم : ارکان مسئولیت مدنی
۲۱	۱- وجود ضرر
۲۳	۲- فعل زیان بار
۲۳	۳- رابطه سببیت
۲۴	گفتار چهارم : اثر مسئولیت مدنی
۲۴	۱- برگرداندن وضع زیان دیده به حالت پیشین او
۲۵	۲- پرداخت معادل
۲۶	گفتار پنجم : مروری بر مبانی فقهی و حقوقی مسئولیت مدنی
۲۸	مبانی فقهی مسئولیت مدنی
۲۸	الف) قواعد فقهی بیانگر مسئولیت فاعل غیر مقصر
۲۸	۱- قاعده اتلاف
۳۵	ب) قواعد فقهی بیانگر مسئولیت فاعل مقصر
۳۵	الف) قاعده تسبیب
۳۸	ب) قاعده استیمان

۴۱	گفتار ششم: مبانی حقوقی مسئولیت مدنی
۴۲	الف) نظریه ی تقصیر
۴۴	ب) نظریه خطر
۴۶	ت) نظریه تضمین حق
۴۶	ث) نظریه مختلط
۴۸	گفتار هفتم: قلمرو مسئولیت مدنی
۴۸	مسئولیت قراردادی
۵۱	احراز رابطه قراردادی
۵۲	تفاوت قرارداد با مفاهیم دیگر:
۵۲	الف) تمایز قرارداد با روابط حقوقی
۵۲	ب) تمایز قرارداد با انتقال
۵۲	قرارداد الحاقی:
۵۳	۲. مسئولیت قهری
۵۴	تفاوت های دو مسئولیت قهری و قراردادی
۵۵	گفتار هشتم: قانون مسئولیت مدنی
۵۷	مبحث دوم معدن
۵۷	گفتار اول: تعریف معدن
۶۱	گفتار دوم: تاریخچه بهره برداری از معادن ایران
۶۲	گفتار سوم: فعالیت های معدنی
۶۳	الف) مواد معدنی طبقه یک عبارتند از:
۶۳	سنگ آهک، سنگ گچ، شن و ماسه معمولی، خاک رس معمولی، صدف، ریاس، پوکه معدنی، نمک
۶۳	آبی و سنگ لاشه ساختمانی و نظیر آنها.
۶۳	ب) مواد معدنی طبقه ۲ عبارتند از:
۶۴	د) مواد معدنی طبقه ۴ عبارتند از:
۶۴	اقسام معدن از نظر فقه
۶۴	تعریف معدن ظاهری
۶۵	تعریف معدن باطنی
۶۵	گفتار چهارم
۶۵	الف) تاریخچه قانونگذاری معدن در ایران

ب) معادن خارج از شمول قانون معادن ۶۶

مبحث سوم ۶۶

گفتار اول: ضوابط بهره برداری از معادن در چهارچوب قانون اساسی و قوانین موضوعه ۶۶

گفتار دوم: حقوق دولتی معادن ۷۰

مبحث چهارم ۷۱

گفتار اول: قراردادهای مربوط به بخش به معادن ۷۱

گفتار دوم: مجوزهای لازم برای عملیات معدنکاری ۷۲

گفتار سوم: نظام مهندسی معدن ۷۴

مبحث پنجم ۷۵

حرفه های مهندسی معدن، مسئول در بهره برداری از معادن ۷۵

فصل دوم ۷۹

انواع خسارات قابل پیش بینی در رابطه با بهره برداری از معادن و مبانی و ارکان و قلمرو

مسئولیت مدنی در بهره برداری از معادن ۷۹

مبحث اول ۸۰

گفتار اول: اهمیت شناسایی انواع خسارات ناشی از بهره برداری از معادن ۸۰

گفتار دوم: بررسی انواع خسارات ناشی از بهره برداری از معادن ۸۱

۱- خسارات های قابل پیش بینی در رابطه با بهره برداری از معادن ۸۲

خسارات هایی که به اشخاص غیر فعال در معدن وارد می شود ناشی از زلزله است: ۸۸

۱- خسارات مادی ۸۸

۲- خسارات معنوی ۸۸

مبانی فقهی خسارات معنوی ۹۲

مبانی قانونی خسارات معنوی ۹۲

الف) خسارت معنوی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۹۲

ب) خسارت معنوی در آیین دادرسی کیفری: ۹۳

ت) خسارت معنوی در قانون مجازات اسلامی: ۹۳

ث) خسارت معنوی در قانون مسئولیت مدنی: ۹۳

مبحث دوم ۹۵

گفتار اول: اشخاص دخیل در بهره برداری و مسئولیت آن ها ۹۵

دلائل عدم تفاوت میان اعمال حاکمیت و اعمال تصدی	۱۰۶
ث) مسئولیت مدنی بهره بردار معدن	۱۱۱
۱- مسئولیت بهره بردار در قبال خسارات به افراد شاغل در معدن	۱۱۱
۲- مسئولیت بهره بردار معادن در برابر تضییع یا تخریب مواد معدنی	۱۱۳
۳- مسئولیت بهره بردار معادن در برابر خسارات حاصله از انباشته شدن باطله های معدنی	۱۱۴
۴- مسئولیت مدنی بهره بردار معادن در قبال خسارات وارده به محدوده های اطراف معدن	۱۱۸
۵- مسئولیت مدنی بهره برداری از معادن در محدوده املاک شخصی	۱۲۱
۶- مسئولیت مدنی بهره بردار معادن در برابر خسارات وارده به عشایر	۱۲۲
۷- مسئولیت مدنی بهره بردار معادن در برابر خسارات زیست محیطی	۱۲۵
۸- مسئولیت بهره بردار معادن بعد از پایان یافتن عملیات بهره برداری	۱۳۰
مبحث سوم	۱۳۱
گفتار اول: حقوق عمومی ناشی از بهره برداری از معادن	۱۳۱
الف) مسئولیت بهره بردار معادن در برابر خسارات وارده به مالکانه و حقوق دولتی	۱۳۳
ب) مسئولیت مدنی بهره برداری غیر مجاز از معادن	۱۳۷
گفتار دوم: بررسی فقهی واگذاری معادن برای بهره برداری و مسئولیت واگذاری معادن	۱۳۸
مبحث چهارم: ماهیت مسئولیت خسارات ناشی از بهره برداری از معادن	۱۴۶
گفتار اول: مبنای مسئولیت مدنی خسارات ناشی از بهره برداری	۱۵۰
الف) توجیه مسئولیت محض در خسارات زیست محیطی ناشی از بهره برداری از معادن	۱۵۲
ب) بررسی رابطه سببیت در مسئولیت مدنی خسارات زیست محیطی ناشی از بهره برداری از معادن	۱۵۳
ضرورت تحول در مبانی مسئولیت مدنی نسبت به خسارات ناشی از بهره برداری	۱۵۴
۱. مبانی نظری مسئولیت مدنی خسارات ناشی از بهره برداری در حقوق ایران	۱۵۴
۲- مبنای مسئولیت خسارات ناشی از بهره برداری از معادن در فقه	۱۵۹
تئوری کلی	۱۵۹
نظریه اتلاف	۱۶۰
نظریه تسبیب	۱۶۲
تعدي و تفریط	۱۶۳
نظریه لاضرر	۱۶۳
گفتار دوم: شرایط خسارات قابل جبران در بهره برداری از معادن	۱۶۴
الف) لزوم مسلم بودن ضرر	۱۶۵

ب) لزوم مستقیم بودن خسارت	۱۶۶
ت) لزوم شخصی بودن خسارت	۱۶۷
ث) پیش بینی نوع و مقدار خسارت	۱۶۸
ج) ضرر باید قابل پیش بینی باشد	۱۶۹
چ) وجود فعل یا ترک فعل زیان بار	۱۷۱
خ) خود داری بهره بردار معدن از انجام تکالیف قانونی خاص	۱۷۲
مبحث دوم : جبران خسارات ناشی از بهره برداری از معادن	۱۷۳
مبحث سوم : جبران تأمین خسارت	۱۷۸
مبحث چهارم : شریفات آیین دادرسی مدنی جبران خسارت ناشی از بهره برداری از معادن	۱۸۱
الف) خوانده	۱۸۳
ب) دادگاه صالح	۱۸۴
نتیجه گیری:	۱۸۵
فهرست منابع	۱۸۹

مقدمه

حوادث معدن کاری این عبارت تلخی که می توان گفت تقریباً تمام معدنکاران در طول دوره کاری خود دست کم یکبار با آن روبه رو شده اند شاید به همین دلیل باشد که معدن کاری یکی از شغل های زیان آور دنیا محسوب می گردد.

با وجود اینکه صنعت معدنکاری در دنیا پیشرفت چشمگیری داشته است و حتی در شرایطی که رویای فعالیت در زیر آبهای اقیانوس ها را به واقعیت نزدیک کرده است اما هنوز فاصله زیادی با تأمین امنیت جانی و به حداقل رسانیدن خسارات را دارد.

بخش معدن دربرگیرنده جریان تولید مواد اولیه و خام از مرحله شناسایی و اکتشاف تا مرحله استخراج و تبدیل کالاهای واسطه ای در بخش صنعت و ساختمان است.

در هر کشور و وقت از صنایع مادر بحث به میان می آید صنایع مادر را شامل بخش معدن و کشاورزی می دانند و دیگر صنایع موجود صنعت مادر محسوب نمی گردند.

استقلال و بی نیازی اقتصادی و پیشرفت های همه جانبه در گرو شیوه های صحیح بهره برداری و کاربرد درست مواد معدنی می باشد.

جلوگیری از ضایع شدن ذخایر و حفظ منابع معدنی برای نسل های آینده و استفاده از بهترین و علمی ترین روش های بهره داری به منظور کاهش خسارات در بخش معدن به عنوان صنعت مادر اهمیت به سزایی برخوردار است.

با توجه به اینکه ایران به عنوان پانزدهمین کشور بزرگ صاحب معدن در جهان را دارد و کل ذخایر شناسایی شده در کشور بالغ بر ۶۶ میلیارد تن برآورد گردیده است.

در این راستا پرداختن به مجموعه قوانین و مقررات در مورد مسئولیت مدنی در بخش معدن از اهمیت بسزایی برخوردار می باشد.

با توجه به اینکه پیشرفت علم و تکنولوژی هر روز در جهت کاهش نظرات در بخش های مختلف بهره برداری از معادن رو به توسعه است ولی متأسفانه مجموعه قوانین معدن در مورد مسئولیت مدنی ناقص و ناکار آمد می باشد و باید با توجه به قوانین مسئولیت مدنی و دیگر قوانین و آیین نامه های ساختار ثابتی برای مسئولیت مدنی در بخش بهره برداری از معادن پیدا کنیم.

در این کتاب سعی بر این است مسئول جبران انواع خسارات در بخش معدنکاری را به طور اختصاصی مشخص کرده و نحوه جبران هریک از خسارت ناشی از بهره برداری

از معادن را مورد بررسی قرار دهیم در سیستم بهره برداری از معادن طبق یک تقسیم بندی دو نمونه خسارت را می توان نام برد:

- ۱- خساراتی که شامل نیروی انسانی شاغل در بخش حفره معدن کاری می باشند.
 - ۲- خساراتی که در نتیجه معدنکاری و بهره برداری به صورت انواع آلودگی های آب، صوت، انواع تخریب ها شامل تخریب پل ها، سدها، صدمات زیست محیطی، از بین بردن موانع سیل ها، آسیب به مزارع و محصولات کشاورزی و غیره می باشد.
- که مهم ترین مشکل در تعیین مسئول جبران خسارات در قسمت دوم یعنی خساراتی که شامل بقاء بودگی ها و ... می باشد.

به علت ویژگیهای خاص بعضی خسارات ناشی از بهره برداری از جمله مرز گذر بودن، تدریجی بودن، مابین تعداد در یک حوزه و غیره در اثبات مسئولیت و همچنین تعیین میزان خسارت با چالش روبرو می باشد.

اثبات رابطه سببیت در زمینه رنجی از خسارات ناشی از بهره برداری از معادن یکی دیگر از مشکلات در این حوزه می باشد.

احراز رابطه سببیت میان خسارات وارده و فعل زیان بار، دشوارترین رکن در اثبات مسئولیت مدنی بهره بردار معدن محسوب می شود به ویژه در مواردی که در آنها تقصیر شرط ایجاد مسئولیت نیست، اهمیت ویژه ای دارد.

مطابق اصول مسئولیت مدنی صرف وقوع خسارت کافی برای اقامه دعوی مسئولیت مدنی علیه خوانده نیست بلکه باید بین دو عامل ضرر و فعل زیان بار رابطه سببیت وجود داشته باشد که در اکثر موارد اثبات رابطه سببیت با موانعی روبرو است مانند تعدد اسباب در خسارات ناشی از بهره برداری از معادن به دلیل وجود معادن متعدد در یک منطقه و مشکلات مربوط به تعیین مسئول جبران خسارات یکی دیگر از مشکلات در جبران خسارات مربوط به بخش معدنکاری است با توجه به این که در بهره برداری از معادن عوامل مختلفی مسئول جلوگیری از خسارات می باشند.

در این حوزه مسئولیت مدنی دولت به عنوان صادر کننده پروانه بهره برداری هنوز مشخص نشده است

در این کتاب سعی بر این است به بررسی مشکلات و موانع تعیین میزان مسئولیت را مورد بررسی قرار داده و به بررسی این نکته پرداخته شود که علم مهندسی معدن و

زمین شناسی تا چه حد در تعیین میزان مسئولیت و همچنین پیش بینی حوادث و خسارات کمک می کند

کشورایران با ده ها میلیارد تن ذخایر شناخته شده و تنوع فراوان مواد معدنی یکی از غنی ترین کشورهای جهان از این نظر است و بهره برداری از این ذخایر و منابع مهم می توان به عنوان اهرم موثری در جهت پیشرفت کشور باشد.

بدون شک برخورداری از قوانین و مقررات جامع و کارآمد همانند استفاده از شیوه های نوین علمی و فن آوری پیشرفته اکتشاف و بهره برداری از معادن می تواند نقش موثری را افزایش بهره وری از معادن و استفاده بهینه از آنها داشته باشد.

چنانچه با وجود امکانات فنی پیشرفته اگر قوانین کارآمد و قابل اجرا و دقیقی در خصوص معادن وجود نداشته باشد در عمل بهره برداری از معادن جز ایجاد خسارت و ایجاد مشکلات برای بخش های دیگر کشور ثمره ای نخواهد داشت.

قوانین و مقررات اصولی در خصوص معادن علاوه بر جامع بودن و پیش بینی فروض مختلفی که در حین عملیات معدنی ممکن است پیش آید باید چنان تنظیم شده باشد که مسئولیت مدنی خسارات هر بخش از پیکار ملی پیش بینی شده باشد.

در حقوق ایران مسئولیت مدنی، مبتنی بر تقصیر به عنوان اصل اولیه، برای مسئولیت مدنی پذیرفته شده است.

در کنار این مبنا، پذیرفتن سایر مبانی نیاز به تصریح قانونگذار دارد.

این کتاب مبتنی بر این فرضیه است که نظریه تقصیر درج در ماده ۱۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ برای جبران خسارت های ناشی از بهره برداری از معادن فاقد کارایی است، تحقق عدالت و اصل تساوی در برابر قانون و حقوق شهروندی ایجاب می کند که دولت نیز مانند بهره بردار باید مسئول خساراتی باشد که از اعمال ایجابی و سلبی خود در مورد صدور پروانه های بهره برداری از معادن و خسارات ناشی از آن باشد.

وظیفه اصلی نهادهای صادرکننده اجازه فعالیت های معدنی در راستای تأمین اهداف ملی و بین المللی، حفاظت از جان و مال مردم و حفظ منابع طبیعی و آثار ملی در مقابل خسارات ناشی از فعالیت های معدنی می باشد، که این مهم را از طریق کتاب و شناخت کامل منطقه معدنی و نوع ماده معدنی، اتمسفر و کلیه پدیده های جوی و جمع آوری،

تنظیم، تجزیه و تحلیل اطلاعات و آمارهای مهندسی معدن و زمین شناسی صورت می پذیرد.

حال اگر این سازمان ها در انجام این وظیفه مرتکب تقصیر شود و بدون انجام بررسی های کامل و استفاده از متخصصان معدن به صدور پروانه های بهره برداری و فعالیت های معدنی را صادر کنند و سبب ورود خسارت به اشخاص گردد در اینجاست که موضوع مسئولیت مدنی دولت مطرح می گردد.

مسئولیت مدنی در اصطلاح حقوقی تعهد شخص به جبران خسارات وارده به دیگری است. حال این تعهد ناشی از عدم اجرای یک قرارداد باشد یا ناشی از یک تعهد قانونی، که در این خصوص نحوه این تعهد به وجود آمده یک رابطه دینی و بژه ای بین زیان دیده و مسئول به وجود می آید که زیان دیده طلبکار به حساب می آید و مسئول بدهکار و موضوع بدهی جبران خسارت است.

اصول حقوقی و عدالت اقتضا دارد، همانگونه که اشخاص حقیقی اگر خساراتی وارد آورند، متحمل جبران خسارت می شوند.

در این مورد اشخاص حقوقی، خواه دولت یا سایر دولتی در صورتی که از فعالیت آنها خسارتی متوجه اشخاص شود مسئول شناخته شوند و نمی توان به بهانه اینکه در جهت منافع عمومی آن اعمال را انجام می دهند از مسئولیت نهانه خالی کنند.

اصل وحدت احکام شخص حقیقی و شخص حقوقی که در ماده ۵۸۸ قانون تجارت انعکاس یافته مؤید آن است، این گرایش با قاعده فقهی (الضرر) به مفهومی که هیچ ضرری نباید بدون جبران باقی بماند هماهنگی کامل دارد.

در خصوص مبانی مسئولیت مدنی صرفه نظر از ایراداتی که به نظریه تقصیر، نظریه خطر، نظریه تضمین حق وارد است هر سه نظریه توانسته اند به عنوان سه نظریه اصلی رابطه اجتماعی را تنظیم و اداره کنند ولی آنچه که از سوی اندیشمندان پذیرفته شده است، این است که نمی توان همه مسئولیت را در بخش خسارات ناشی از بهره برداری از معادن بر مبنای یک نظریه استوار کرد و آنچه در حقوق ایران پذیرفته شده است، این است که نظریه مبتنی بر تقصیر به عنوان اصل کلی پذیرفته شده است (ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی) و مسئولیت مبتنی بر خطر (ماده ۳۲۸ قانون مدنی) و مسئولیت مبتنی بر تضمین حق به عنوان استثنای در کنار آن اصل کلی وجود دارند.

سوالاتی که در این کتاب مطرح می باشد این است که قواعد و مقررات حاکم بر بهره برداری از معادن در ایران چیست و منشأ و مبنای حقوقی قواعد مزبور چه می باشد و آثار حقوقی و عملی اعمال قواعد و مقررات معادن کدام است.

همچنین به این سوال پاسخ می دهیم که دولت در مورد خسارات ناشی از بهره برداری از معادن به عنوان مالک و صادرکننده پروانه بهره برداری از معادن چه مسئولیتی دارد؟ و کدام خسارات در بخش صنعت معدن قابل پیش بینی است و خسارات ناشی از بهره برداری از معادن کدام است؟

خسارات وارده به هر بخش چگونه باید جبران شود؟

در این کتاب جهت پاسخ دادن به سوالات مطرح، ابتدا مفاهیم مرتبط با معدن و پیشینه تاریخی بهره برداری از معادن و قانونگذاری در خصوص معادن بررسی شده است و با توجه به تأثیر عوامل فقه امامیه در حقوق ما و گذاری معادن و مسئولیت واگذاری آن از نظر فقه امامیه نیز مورد بررسی واقع شده است.

سپس به مطالعه قوانین حاکم بر اکتشاف و بهره برداری از معادن پرداخته شده است و موضوعاتی چون تعریف اکتشاف، بهره برداری، فراوری، استخراج، ماهیت حقوقی پروانه های بهره برداری و اکتشاف، استخراج، چگونگی انتقال پروانه های بهره برداری، گواهی نامه کشف، اجازه برداشت و حقوق تعهدات و مسئولیت مدنی بهره بردار در قبال طرفین عملیات معدنی و اشخاص ثالث مورد مطالعه قرار گرفته است.

همچنین در خلال مباحث فوق به اقتضای بحث ماهیت مسئولیت مدنی خسارات ناشی از بهره برداری از معادن در بخش های مختلف پرداخته شده است.

همچنین مشکلات تعیین مسئول جبران خسارت در حوزه بهره برداری از معادن مورد بررسی قرار گرفته است.

در این کتاب ابتدا به بررسی انواع خسارات قابل پیش بینی از معادن می پردازیم سپس مسئولیت مدنی بهره بردار را نسبت به هریک از خسارات ناشی از بهره برداری از معادن مورد مطالعه قرارداد و نحوه جبران آن را با توجه به این که در بهره برداری از معادن نقش دولت به عنوان مالک، صادرکننده پروانه بهره برداری و نقش قانون گذاری و نظارتی که بر معادن دارد به مسئولیت دولت در برابر خسارات ناشی از بهره برداری از معادن می پردازیم.